

ז.

„ובאותוי הזמן לא יהי שם לא רעב ולא מלחמה“ . ומעין זה גם ברגעי הגלות האחרונים – שגם כאשר „מלכיות מתגרות כו“, „מלך פרס מתגרה במלך ערבי . . וכל אומות העולם מתרעשים ומתבהלים“, נמצאים בניי במעמד ומצב של מנוחה ושלום, כיון שהקב"ה אומר להם „בני אל תתייראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם . . הגיע זמן גאולתכם“, ו„מלך המשיח“ – גואלן של ישראל – „עומד על גג בית המקדש . . ואומר ענוים הגיע זמן גאולתכם“².

(משיחות ש"פ ויצא, ז' כסלו תנש"א)

- (1) רמב"ם בסיום וחותם ספרו „משנה תורה“.
- (2) יל"ש ישעי' רמז תצט.

להביא את 770 הביתה!

כל מי שהיה ב-770 אי פעם, זוכר בודאי את שלל הקובצים והעלונים המחולקים בכל ליל שבת קודש כעת ניתן להשיג את חלקם ברשת האינטרנט, אצלך בבית! האתר מנוהל ע"י הרה"ת ר' יוסף-יצחק הלוי שגלוב וכתובתו: <http://www.moshiach.net/blind> יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!

לעילוי נשמת

ר' שלמה ב"ר יוסף ע"ה קרמרמן
נפטר ביום ט' מ"ח ה'תשס"ח
ת. נ. צ. ב. ה.
ולזכות

זוגתו מרת רבקה לאה בת יוכבד תחי' קרמרמן
לאורך ימים ושנים טובות עד ביאת
גואל צדק, ומתוך בריאות הנכונה

נדפס ע"י ילדיהם

ר' עמוס וזוגתו מרת רישא שיחיו נסים
ומשפחתם שיחיו

הכתובת להשיג השיחות באינטרנט:
<http://www.torah4blind.org>

ספרי' – אוצר החסידים – לויבאוויטש

לקוטי שיחות

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

שניאורסאהן

מלויבאוויטש

זיצא

מתורגם ומעובד לפי השיחות של לקוטי שיחות חלק כה
(תרגום חפשי)

יוצא לאור על ידי
„מכון לוי יצחק“
כפר חב"ד ב'

שנת חמשת אלפים שבע מאות שישים ושמונה לבריאה

א. „העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעל הבית“

בסוף הלכות שכירות¹ פוסק הרמב"ם: „כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן .. וכן חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר² כי בכל כחי עבדתי את אביכן. לפיכך נטל שכר ואת אף בעולם הזה, שנאמר³ ויפרץ האיש מאד מאד“.

דין זה מובא גם בשולחן ערוך של אדמו"ר הזקן⁴, ואלה דבריו: „וכדרך שבעל הבית מוזהר שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו, כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעל הבית ויבטל מעט כאן ומעט כאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לעבוד בכל כחו, שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכרו אף בעולם הזה, שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד“.

במבט ראשון נראה, שאדמו"ר הזקן מעתיק את לשון הרמב"ם, בשינויים קלים בלבד. אך בעיון מדוקדק יותר רואים שינוי מהותי⁵ בשולחן ערוך אדמו"ר הזקן:

לאחר ההוכחה הנלמדת מיעקב, ממשיך אדמו"ר הזקן ואומר: „לפיכך אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום, וכן אין האדם רשאי לעשות מלאכה בבחמתו בלילה⁶ ולהשכירה ביום, ואין הפועל רשאי להרעיב ולסגף עצמו⁷, שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעל

הבית בכח“.

הלכות אלו – „אין הפועל רשאי...“ – מובאות גם ברמב"ם⁸. אך שם הן מובאות בהלכה הקודמת⁹, לפני¹⁰ שהוא אומר „כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול...“.

ב. הרמב"ם – הלכות הלכות; אדמו"ר הזקן – הלכות בטעמיהן

לכאורה, אפשר היה לומר, ששינוי זה אינו בתוכן, אלא בסדר הדברים בלבד, בהתאם להבדל שבין ספרו של הרמב"ם לבין שולחן ערוך של אדמו"ר הזקן:

הרמב"ם¹¹ כתב את ספרו „הלכות הלכות“¹² – ללא טעמי ההלכות¹³, ואילו אדמו"ר הזקן כתב את שולחנו דוקא „הלכות בטעמיהן“¹⁴.

ולפיכך: אדמו"ר הזקן קבע את סדר ההלכות באופן המבטא את הטעם וההגדרה של ההלכות, ולכן הוא מביא את כל ההלכות באותו סעיף, לאחר הקדמה כללית לכולן; „וכדרך שבעל הבית מוזהר... כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעל הבית“ – שזהו הכלל של כל הדינים.

ובהקדמה עצמה הוא קובע תחלה את האזהרה והחובה „לדקדק על עצמו בזמן .. וכן חייב לעבוד בכל כחו“, ולאחר מכן, האיטור הנובע מכך, שמכך נלמדת מסקנה גם לגבי זמן המלאכה – „אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה...“.

ואילו הרמב"ם עוסק בעיקר בנפס ההלכה, ולכן הוא קובע את ההלכות לפי זמן קיומן; תחלה מופיע האיטור שלפני זמן המלאכה בפועל – „אין הפועל רשאי...“ ורק לאחר מכן מופיעות האזהרות של זמן המלאכה עצמה – „חייב לדקדק על עצמו בזמן... וכן חייב לעבוד בכל כחו“.

ובנוסף לכך: ההלכות „אין הפועל רשאי...“ הן המשך לענינים שהם „מרמה“, לכאורה, שרשאי

(8) ומקורם בתוספתא ב"מ פ"ח, ב; וירושלמי דמאי פ"א ה"ג – כנסמן ב"מ והגה"מ לרמב"ם שם.
(9) ה"ו.
(10) וז"ה בטוש"ע (ולבוש) ח"מ סו"ס שלו – א) שהם בב' הלכות; ב) „אין הפועל כו"י הוא (ס"ט) לפני (ס"ט). מוזהר הפועל שלא יבטל כו"י“.
(11) וכן שו"ע המחבר.
(12) רמב"ם בהקדמתו לספר ה"ד.
(13) ראה קו"א בשו"ע אדה"ו הל' ת"ת רפ"ב.
(14) „הקדמת הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל לשו"ע אדה"ו“.

הענין שהזמן גרמא בדורנו זה ובזמננו זה – היא הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, כפי שדובר פעמים רבות לאחרונה, שעתה כבר סיימו את כל הענינים וצריך רק לקבל פני משיח צדקנו בפועל ממש.

...על אחת כמה וכמה בדורנו זה ובזמננו זה – שלפי סימני חז"ל (במס' סנהדרין, במדרשים ובכ"מ) נמצאים כבר בזמן הגאולה ממש,

וכמדובר כמה פעמים לאחרונה, שלאחר הריבוי המופלג של מעשינו ועבודתינו במשך כל הדורות, ובפרט לאחר עבודתם של רבותינו נשיאינו...עד לעבודתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו – כבר סיימו את כל הברורים.

כולל גם הכירור של „עשו הוא אדום“¹...הרי עשו כבר נתברר לגמרי, כפי שרואים זאת גם בזמן הזה (גלות אדום) בהנהגתן של אומות העולם המתייחסות ל"עשו הוא אדום", בדרך מלכות של חסד (והנהגה זו מתפשטת גם בעוד מדינות, כפי שראו ורואים בפרט לאחרונה) –

הרי מוכן, שעתה נמצאים כבר במצב שהגוף הגשמי ואפילו גשמיות העולם כבר נתבררו ונודעו לגמרי, והרי הם "כלי" מוכן לכל האורות והענינים רוחניים, כולל ובעיקר – אורו של משיח צדקנו, אור הגאולה האמיתית והשלימה,

...והדבר היחיד שחסר הוא – שיהודי ימקח את עינו כרעני, ויראה איך שהכל כבר מוכן לגאולה! יש כבר ה"שולחן ערוך", יש כבר הליותן ושור הבר ויין המשומר², ויושבים סביב לשולחן – "שולחן אביהם" (מלך מלכי המלכים הקב"ה), יחד עם משיח צדקנו (כפי שכתוב בספרים³ שבכל דור ודור ישנו "א' מורע יהודה שהוא ראוי להיות משיח"), ובדורנו נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר; ולאחרי ארבעים שנה מאז הסתלקות כ"ק מו"ח אדמו"ר יש כבר גם "לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"⁴;

בעת צריך רק להיות, שיפתחו את ה"לב לדעת", ויפקחו את ה"עינים לראות", ויפתחו את ה"אזנים לשמוע", ועד"ז לנצל את כל רמ"ח האברים ושס"ה הגידים הגשמיים – נוסף על לימוד התורה וקיום המצוות בכלל (רמ"ח מצוות עשה כנגד רמ"ח אברים⁵ ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד שס"ה גידים⁶) – ללימוד פנימיות התורה כפי שנתגלתה בתורת החסידות וקיום הוראות רבותינו נשיאינו, כולל – ללימוד בעיני גאולה, באופן שזה יפתח את הלב והעינים והאזנים – ושיבינו, יראו וירגישו בפשטות ממש, בגשמיות העולם, את הגאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש וללימוד תורתו של משיח (פנימיות התורה) באופן של ראי, שכל זה כבר ישנו מן המוכן, צריך רק לפקוח את העינים ואז יראו זאת!

...גם מנהג ישראל אשר הולך ומתפשט בדורנו זה ללימוד עיני גאולה ועיני משיח, כדי להתכונן ולהכין אחרים עוד יותר לגילוי של הגאולה האמיתית והשלימה כנ"ל.

צו דער גאולה! מ'האָט שוין דעם „שולחן ערוך“, מ'האָט שוין דעם לויטן ושור הבר ויין המשומרי, און אידן זיצן שוין באַם טיש – „שולחן אביהם“ (מלך מלכי המלכים הקב"ה), צוזאַמען מיט משיח צדקנו (ווי עס שטייט אין ספרים: אַז בכל דור איז דאָ „א' מזרע יהודה שהוא ראוי להיות משיח“), ובדורנו נשיא דורנו כ"ק מו"ח אדמו"ר, און נאָך ארבעים שנה פון הסתלקות כ"ק מו"ח אדמו"ר האָט מען שוין אויך „לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע“:

איצטער דאַרף נאָר זיין, כאמור, אַז מ'זאָל אויפּעפענען דעם „לב לדעת“ און אויפּעפענען די „עינים לראות“ און אויפּעפענען די „אזנים לשמוע“, און עדין – אויסנוצן אַלע רמ"ח אברים און שס"ה גידים הגשמיים – נוסף אויף לימוד התורה וקיום המצוות בכלל (רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אברים' ושס"ה מל"ת כנגד שס"ה גידים) – אויף לימוד פנימיות התורה כפי שנתגלתה בתורת החסידות וקיום הוראות רבותינו נשיאינו, כולל – לערנען וועגן עיני גאולה, אין אַן אופן אַז דאָס זאָל אויפּעפענען דעם לב ועינים ואזנים – מ'זאָל פאַרשטיין, זען און הערן בפשטות ממש אין גשמיות העולם – די גאולה האמיתית והשלימה בפועל ממש, און לערנען תורתו של משיח (פנימיות התורה) באופן של ראי', וואָס דאָס אַלץ איז שוין דאָ מן המוכן, מ'דאַרף נאָר אויפּעפענען די אויגן וועט מען עס זען!

. . . אויך דעם מנהג ישראל וואָס איז הולך ומתפשט בזמננו זה – צו לערנען עיני גאולה ועיני משיח, בכדי זיך און אַנדערע נאָכמער צוגרייטן צו דעם גילוי פון דער גאולה האמיתית והשלימה, כנ"ל.

(משיחות ש"פ ויצא, ט' כסלו תשנ"ב)

- 3) ראה ברכות לד, ב. ב"ב עה, א. ויקיר פ"ג, ג. ועוד.
- 4) ברכות ג, סע"א.
- 5) פי' הברטנורא למגילת רות. וראה גם שו"ת חת"ס חו"מ (ח"ו) בסופו (סצ"ח). וראה שד"ח פאת השדה מע' האל"ף כלל ע'. ועוד.
- 6) תבוא כט, ג.
- 7) מכות כג, סע"ב.
- 8) זח"א קע, ב.

הפועל לעשות, כפי שמפרט הרמב"ם לפני כן¹⁵ – „ורשאיין פועלין¹⁶ לטבול¹⁷ פתן בציר...“ ועל כך ממשיך הרמב"ם ומוסיף: „אבל אין הפועל רשאי...“¹⁸

אך אין די בהסבר זה בענייננו¹⁹. כי מכך שהרמב"ם פותח את ההלכה האחרונה בהקדמה: „כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני...“ כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית – למרות שהרמב"ם כבר הבהיר בהלכה קודמת שאסור לנהוג באופן ש„גזל מלאכתו של בעל הבית“ – מובן, שאין זו תוספת בלבד עקב שינוי בזמן ובמעשה האיסור, אלא יש לכך, צביון שונה. כלומר: לפי אדמו"ר הזקן, שההלכות „אין הפועל רשאי...“ באות כהמשך ישיר לחובה „לעבוד בכל כחו“, ש„לפיכך אין הפועל רשאי...“, יוצא, שווי תוצאה מן החובה לעבוד בכל כחו. ואילו לפי הרמב"ם, שההלכות אלו מופיעות לפני כן, הרי זה איסור נפרד בפני עצמו.

ענין זה הנאמר בשולחן ערוך של אדמו"ר הזקן, שפרטי הדינים „אין הפועל רשאי...“ קשורים לחובה „לעבוד בכל כחו“, הנלמדת מיעקב – מפורש בסמ"ג²⁰.

15) וזה גופא בא בהמשך לתחלת ההלכה „רשאי בעל הפרה להרעוב פרתו ולספנה כדי שתאכל הרבה מן הדייש ורשאי השוכר להאכילה פקיע עמיר קבו“, שהוא בהמשך והסיום הדפיק שבו מדובר בדיני לא תחסום שור בדישו. משא"כ בשו"ע אדה"ו בא סעיף זה בהמשך לפרטי דיני לא תלין בו של פועל (וכי"ב); ודיני לא תחסום, וכן הדינים שהפועל אוכל בשעת מלאכתו – כתב לאח"ו (סכ"ב וא"ל). ובשו"ע המחבר דינים אלו בנוגע לפועל הם הסיום דסימן (שלח) דין אכילת פועל בשעת מלאכה ממה אוכל או מתי אוכל, והסימן שלאח"ו (שלח) – „דין אכילת בהמה בשעת מלאכה ואסור חסימתה“, וכלים בומנו ומתי זמנו. ואכ"מ.

16) כן הוא בדפוסים שלפנינו ברמב"ם ובתוספתא שם. בי"מ פט, סע"א (רי"ף שם. רא"ש שם ס"ג). אבל בשו"ע אדה"ו (שם סכ"ד) הפועל רשאי לטבול פתו (ובכסופו"ע שם סט"ו). ועדין הוא השינוי (בין לשון יחיד ול' רבים) הבא לפני ברמב"ם: ברמב"ם שם, רשאי בעת"ב להשקות פועלים" (וכ"ה בשאר מקומות ה"ל) ובשו"ע אדה"ו שם „להשקותו" (ע"ד בשו"ע שם, להשקות את הפועל).
17) כ"ה בגמ' שם. רא"ש שם. טושו"ע (שו"ע אדה"ו) שם. אבל בתוספתא שם, לאכול.
18) ולהעיר שבתוספתא שם באים בהלכה א', אבל בסדר הפוך – מתחיל בהאיסור „אין הפועל רשאי בו“, ואח"כ – „רשאיין פועלין לאכול פיתן בציר כדי שיאכלו בו“.
19) בנוגע השינוי הרמב"ם אדה"ו – אבל אפ"ל כן בנוגע לשו"ע המתברר, שאינו מתחיל ההלכה „כדרך שמוזהר בעת"ב בו“ כרמב"ם. ובפרט ששו"ע המחבר עיקרו הוא מנעשה הדינים, ולא כרמב"ם שבעיקר הוא (גם) ספר ידיעת ההלכות – ראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 402. ועוד.
20) מ"ע סוף מצוה צא. ושם: גרסינו בירושלמי דמס' דמאי ובתוספתא דבי"מ אין הפועל בו (ומסיים) מפני גזל מלאכתו של

אך נדרש הסבר: מהי המשמעות של ההבדל בין שתי שיטות אלו, אם ההלכות הללו הן תוצאה של החובה „לעבוד בכל כחו“, או דין נפרד?

ג. **„שהרי יעקב הצדיק...“**
כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את הלימוד שמביא הרמב"ם מיעקב: „וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן. לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד“.

לכאורה, אין מובן בכך: (א) ספר היד החזקה של הרמב"ם הוא, כדלעיל, ספר של „הלכות הלכות“. מהי החשיבות להלכה של הסיום „לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה...“? ודוחק לומר שהרמב"ם מביא זאת רק כדי לסיים את הלכות שכירות בדבר טוב, כי, בנוסף לכך שהרמב"ם אינו מסיים את כל פ"ג ההלכות²¹ שבספר היד החזקה בדבר טוב, הרי, ועיקר: ניסוח זה מובא גם בטור ובשולחן ערוך, ולא בסיום הלכות אלו. יותר מכך: בשולחן ערוך של אדמו"ר הזקן מופיע ענין זה באמצע סעיף!

ב) יותר מכך: בכך יש, לכאורה, סתירה בדברי הרמב"ם²²: בתחלה הוא מביא הוכחה מיעקב „שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן“, שחובבה על הפועל לעבוד בכל כחו, ואילו במילים „לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה...“ הוא, לכאורה, מבטל, או מפחית, לפחות, את ההוכחה, כי מכך מובן שאין זו חובה, אלא התנהגות מיוחדת של צדקות יעקב, שמשום כך ניתן לו על כך שכר מיוחד „נטל שכר זאת אף בעולם הזה“.

ג) מהי משמעות הביטוי „שהרי“, מדוע אין הרמב"ם מתבטא בניסוח הנפוץ יותר „שנאמר“ או „כמו שנאמר“ וכדומה?

ד) אין מובן התואר „הצדיק“, שאיננו נפוץ בדברי הרמב"ם²³, ולכל היותר צריך היה הרמב"ם להשתמש בניסוח הרגיל²⁴ „יעקב

בעל הבית שהרי יכשל כחו ויתחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח ודדי יעקב אבינו אמר כי בכל כחי עבדתי וגו'.

21) ויתרה מזו: שאפילו בסיום הדין) ספרים אין הרמב"ם מקפיד לסיים דוקא בדבר טוב (ראה סיום ספר נשים. אבל שם רק תיבה האחרונה אינו דבר טוב – ראה שיחת ש"פ מקץ תשד"מ ע"ד הסיום דס' נשים וס' טהרה ברמב"ם).

22) ובמילא בהערתקו בשו"ע אדה"ו שם.

23) ולהעיר שבטור שם – אף שמקדים „כתב הרמב"ם בו“ – מעתיק ה"ל „שכן יעקב אמר בו“ (ונשמט „הצדיק“).

24) ראה לדוגמא – הל' יטה"ת פ"א ה"י"י (בנוגע למשה): פי' צו

הוספה

בשורת הגאולה

ג.

דעם ענין שהזמן גרמא בדורנו זה ובזמננו זה – די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ווי גערעדט מערערע מאָל לאחרונה, אָז איצט האָט מען שוין פאַרענדיקט אַלע ענינים און מ'דאַרף נאָר מקבל זיין פני משיח צדקנו בפועל ממש.

... על אחת כמה וכמה בדורנו זה ובזמננו זה – וואָס לויט די סימנים אין חז"ל (אין מס' סנהדרין, אין מדרשים ובכ"מ) האַלט מען שוין באַ דער גאולה ממש,

וכמדובר כמ"פ לאחרונה, אָז נאָך דעם ריבוי מופלג פון מעשינו ועבודתינו במשך כל הדורות, ובפרט נאָך דער עבודה פון רבותינו נשיאנו... ביז די עבודה פון כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו – האָט מען שוין פאַרענדיקט אַלע בירורים,

כולל אויך – דעם בירור פון „עשו הוא אדום“... איז עשו שוין אינגאַנצן נתברר געוואָרן, ווי מ'זעט עס אויך אין דער הנהגה בזמן הזה (בגלות אדום) פון די אוה"ע וואָס שטאַמען פון „עשו הוא אדום“, בדרך מלכות של חסד (און אַזוי ווערט נתפשט די הנהגה אין נאָך מדינות, ווי מ'האָט געזען און מ'זעט בפרט לאחרונה) –

איז דאָך פאַרשטאַנדיק, אַז איצטער האַלט מען שוין באַ דעם מצב אַז דער גוף הגשמי און אפילו גשמיות העולם איז שוין אינגאַנצן נתברר ונזדכך געוואָרן, און איז אַ „כלי“ מוכן אויף אַלע אורות וענינים רוחניים, כולל ובעיקר – אורו של משיח צדקנו, אור הגאולה האמיתית והשלימה,

... און די איינציקע זאָך וואָס פעלט איז – אַז אַ איד זאָל אויפגעפנען זיינע אויגן כדבעי, וועט ער זען ווי אַלץ איז שוין גרייט

(1) וישלח לו, א.

(2) זח"ג לד, ב. הובא ונת' בלקוטי לוי"צ לזח"ג ע' ריט ואילך.

ויותר מכך: בעניננו עצמו, עבודת יעקב ללבן, אנו מוצאים שלומדים מיעקב, כנאמר בגמרא³² „עד מתי שומר שכר חייב לשמור, עד כדי הייתי³³ ביום אכלני חורב וקרח בלילה“³⁴.

ד. החובה „לעבוד בכל כחו“ – משום מלאכת בעל הבית

ויש לומר, שהסבר לכך הוא:

בהוכחה „שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכר...“ מבטא הרמב"ם את כוונת החובה „לעבוד בכל כחו“. בתחלה אומר הרמב"ם „כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני... כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב להקדק על עצמו בומן...“, ולאחר מכן הוא ממשיך ומוסיף: וכן חייב לעבוד בכל כחו.

לכאורה, אפשר היה להסביר: החובה להקדק על עצמו בומן קשורה לאיסור „שלא יגזול מלאכת בעל הבית“, ואילו החובה „לעבוד בכל כחו“ אינה קשורה כל כך למלאכת בעל הבית, עד אשר נאמר שכאשר אין הוא עושה זאת, הרי אין הוא מקיים את „שלא יגזול מלאכת בעל הבית“, אלא חובה זו קשורה רק לפועל העובד כשלעצמו, מצד הגברא, שמשום נאמנותו עליו להתמסר לעבודתו עד כדי „לעבוד בכל כחו“. כלומר, לא כל כך משום „בין אדם לחבירו“, בין הפועל לבין בעל הבית, אלא חובה זו היא מעין החובות של בין אדם למקום.

על כך מביא הרמב"ם את ההוכחה „שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד“: ההוכחה אינה רק מתחילת דבריו של יעקב, ש„אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן“,

ואדרבה, על כך אפשר היה לומר שיעקב הדגיש³⁵ שהוא נהג לפנים משורת הדין, ועבד עבודה שלא היה חייב בה³⁶, וזוהי הוכחה הפוכה – שאין חובה על כל פועל לעבוד בכל כחו,

אלא, עיקר ההוכחה היא מהמשך הפסוק „לפיכך נטל שכר זאת... (ובאופן של) ויפרוץ...“:

(32) בי"מ צג ב.

(33) פרשתנו לא, מ.

(34) וראה שאלתות פרשתנו שאילתא ב.

(35) וכמיש המאירי בי"ט שם (לדעת רבה) – גבי הפסוק „הייתי ביום אכלני חורב גו“.

(36) וראה גם מדרש הגדול פרשתנו לא, לט. פי"א בן הרמב"ם שם, ועוד.

אבינו²⁵. ובמיוחד, כאשר תואר זה מחליש את ההוכחה, כי ממנו מובן שהיתה זו הנהגה מיוחדת של „יעקב הצדיק“.

לכאורה יש לומר, שבניסוחים אלו מתכוון הרמב"ם להשיב לשאלה: הרי אין למדין מקודם מתן תורה²⁶, וכיצד ייתכן ללמוד הלכה בהלכות שכירות מהתנהגותו של יעקב לפני מתן תורה?

לפיכך אין הרמב"ם משתמש בביטוי הרגיל בדרך כלל בהבאת הוכחות – „שנאמר“ וכדומה, משום שאכן אין לומדים הלכה זו מיעקב, אלא זוהי כעין אסמכתא, או „גילוי מילתא“ וכדומה, כדי להדגיש את חשיבות הענין, כפי שרואים שיעקב הצדיק, „אמר כי בכל כחי עבדתי... לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה“.

אך הסבר זה דחוק ביותר, כי אנו מוצאים במספר מקומות, גם בדברי הרמב"ם בהלכות קודמות, שלומדים הלכות גם מלפני מתן תורה, כפי שרואים בקשר לפרשתנו עצמה, שהרמב"ם²⁷ לומד את ההלכה ש„אפילו בחולו של מועד אין נושאים נשים... לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר²⁸: מלא שבעו ואת ונתנה לך גם את זאת“, ואין זו סתירה לכלל שאין למדין מקודם מתן תורה, כפי שמוביאים על כך במפרשים תשובות שונות²⁹. ובדואי בעניננו, שאין זו הלכה פרטית מסויימת, אלא הנהגה כללית, האופן של עבודת הפועלים לפי התדברות והסכם הדדי בין בני אדם, ואת זאת ניתן בודאי ללמוד³⁰ מלפני מתן תורה³¹.

ה"ט (אברהם) פ"ז ה"ג (יעקב); שם ה"ז, פ"ח פ"ט ה"א וה' (משה); ה"ל ע"ז פ"א ס"ב ואילך (אברהם, יעקב ומשה). ועוד.

(25) וביה הלשון בסמ"ג שם. לבוש שם.

ולהעיר הרמב"ם סוף ה"ל מילה „בוא וראה כמה חמורה מילה שלא נתלה למשה רבינו עלי“ – ומשנה מלשון המשנה (נדרים לא,

ב) „למשה הצדיק“, וראה לקו"ש חכ"ה ע' 58 הערה 40.

(26) ראה שד"ח כללים מערכת הא"ף כלל שכא. פאת השדה כללים מערכת אל"ף סקל"ח סק"י. אנציקלופדי' תלמודית ערך אין למדין מקודם מ"ת. ושי"ג.

(27) ה"ל אישות פ"י ה"ד (מירושלמי מו"ק פ"א ה"ז).

(28) כ"ט כו. וראה פרש"י שם – מירושלמי. וברמב"ן שם.

(29) ראה בארוכה במקומות הנ"ל הערה 26. ושי"ג.

(30) מהאופנים שאפשר ללמוד מקודם מ"ת וראה בהנכסן בהערה הנ"ל: אופני קיום מצוה; דבר שיש בו טעם וסברא; במקום שאין סברא לחלק; לימודים שהם בתורת גילוי מילתא. וראה לקו"ש (המתורגם) ח"א פרשתנו (ע' 56 ואילך) ע"ד הלימוד דאין מערבין שמחה בשמחה ולמדין מפרשתנו.

(31) להעיר מדברי הרמב"ן עה"ת (וישלח לד, יג): ועל דעתי הדין שמו לבני נח ב' מצות שלהם... בדניי גביה ואנאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים כו' ודיני מקח וממכר. והיינו שתוכן הדינים דפ' משפטים ה"ו בכלל ה' מצות ב"ג.

(* שם פ"ח ה"י „יוסף הצדיק“ – אבל שם מובן הטעם.

אמות של תורה ותפלה הרי עבודתו קשורה לכח השכל, לימוד תורה בהבנה והשגה, ובמדותיו, איזוהי עבודה שבלב זו תפלה⁵⁷, עבודת התפלה מתוך אהבה ויראה.

אך כשיוצאים החוצה, והעבודה היא להפוך את העולם לדירה לו יתברך, הרי אז נדרשת בעיקר עבודה בכח המעשה שלו, והעבודה קשורה רק לכח קבלת העול שבתפלה.

על כך נלמדת ההוראה, שבעבודה של עשיית דירה לו יתברך בתחתונים, חייב היהודי לעבוד בכל כוחו, לא רק בכוחות התחתונים שלו, אלא גם בכוחות הפנימיים – כוח השכל, המדות, ואף בכוחות המקיפים – הרצון והתענוג שלו.

אך היהודי עלול לחשוב שזוהי הידור מצוה, כי לצורך עשיית הדירה נחוץ בעיקר כח המעשה – על כך נקבעת ההוראה, שזוהי חובה מוחלטת, שבלעדיה נחשבים מעשיו כגזול וביטול מלאכתו של בעל הבית.

(57) תענית ב, א. רמב"ם ריש הל' תפלה.

החידוש בכך איננו שיעקב קיבל שכר מהקדוש ברוך הוא על קיום ציווי' ה', שבמצוות אחרות ניתן שכר רק בעולם הבא, ואילו כאן קיבל את שכר המצוה גם בעולם הזה – אלא³⁷ החידוש הוא שהוא קיבל, "שכר זאת" – שכר על מלאכתו.

כלומר, ההסכם בין יעקב לבין לבן – נקבה ש"כרך" – הביא למעשה לכך, שלמרות שלבן רצה לרמות את יעקב וכו', בכל זאת, "ויפרץ האיש מאד מאד" כי "בכל כחי..." – שכר בהתאם לעבודתו שהיתה באופן של "בכל כחי עבדתי".

מכך מובן, שהחובה, "לעבוד בכל כחו" אינה קשורה רק לגברא, לפועל כשלעצמו, אלא היא קשורה למלאכה שהוא מבצע עבור בעל הבית. ולכן קיבל על כך יעקב שכר בעולם הזה.

ה. עבודה בכל הכוח – חובה

לפי זה יובנו שני הדיוקים בלשון הרמב"ם, שהוזכרו לעיל:

(א) אין הוא מתבטא במילה, "שנאמר", אלא "שהרי" – כי ההוכחה איננה מן הפסוק, כי בכל כחי עבדתי את אביכך בלבד, אלא בעיקר מן המשך כולו: "לפיכך נטל שכר זאת..."

(ב) אין הוא אומר, "יעקב אבינו", אלא "יעקב הצדיק". וההסבר לכך הוא:

מדברי הרמב"ם בתחלת הלכות דעות מובן, שהתואר "צדיק" שבו משתמש הרמב"ם בספרו היד החזקה אינו מכון כלפי מי שמהדר במצוות וכדומה, אלא כלפי מי שנוהג לפי הדין והחובה. כפי שהוא מצטט שם³⁸ את הפסוקים העוסקים במדות ובהנהגות, שמי שנוהג בדרך הישרה היא מדה בינונית" מכונה בלשון הפסוק³⁹, "צדיק"⁴⁰, ומי ש, מדקדק על עצמו ביותר" ונוהג, "לפנים משורת הדין" נקרא "חסיד"⁴¹.

(37) וכמ"ש הרמב"ם בפיה"מ ריש פאה, שזוהי החילוק בין המצות המיוחדות לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה, שבוה, תחשב לו לצדקה ויגמלוהו הקב"ה עלי' לעוה"ב, והמצות התלויות בתועלת בני אדם קצתם עם קצתם (בין אדם לחברו). שתחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה ויצא טובה בעוה"ב בעבור שנהג מנהג טוב בין בני אדם כי כשינהג מנהג זה ינהגו אחרים כמנהגו יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא.

אלא שבגדוד"ד. נטל שכר זאת" לא מלבן הארומי באופן ישר. (38) פ"א הי"ד. (39) אף שהוא עצמו מתאר (ושם ובה"ה) "חכם" ושהוא "מדת חכמה". (40) וראה שם הי"ו, כך למדו בפירושו מצוה זו מה הוא נקרא חנון כו' צדיק וישר כו". (41) שם הי"ה.

ואת זאת אומר הרמב"ם. שהנהגתו של יעקב לעבוד בכל כחו לא היתה מדת חסידות, התנהגות מיוחדת⁴¹ בהיותו אחד משלושת האבות – יעקב אבינו, אלא זוהי החובה של כל פועל כלפי מלאכת בעל הבית.

ו. מלאכה בכח ומלאכה בכל כחו

את החידוש הזה עצמו, שהחובה לעבוד בכל כחו אינה קשורה רק לנאמנות של הפועל באופן כללי, אלא גם למלאכתו עבור בעל הבית, ניתן להסביר בשני אופנים:

אופן אחד הוא, שחובה זו קשורה למלאכה, אך היא בנוסף לעצם המלאכה הנעשית עבור בעל הבית. זוהי חובה נפרדת של הפועל לבעל הבית.

וזוהי שיטת הרמב"ם, שהוא מחלק את ההלכות הקשורות לגזול מלאכת בעל הבית לשתי הלכות: בהלכה הראשונה מופיעים הפרטים של "אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה... מפני גזול מלאכתו של בעל הבית שהרי תשש כחו... ולא יעשה מלאכה בכח". ובהלכה הבאה הוא מתחיל ואומר "כדרך שמוזהר בעל הבית שלא יגזול שכר עני... כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעל הבית ויבטל מעט בכאן... אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן... וכן חייב לעבוד בכל כחו..."

כי לפי שיטת הרמב"ם יש כאן שני ענינים: חובה אחת חלה על הפועל לבצע את המלאכה בכח, וחובה נפרדת – "לדקדק על עצמו בזמן... וכן חייב לעבוד בכל כחו". וההבדל ביניהם הוא:

החובה לבצע את המלאכה בכח קשורה לעצם המלאכה, כי כאשר המלאכה אינה נעשית בכח אין חלה עליה שם מלאכה. לעומת זאת החובה, "לעבוד בכל כחו" אינה משום שלולא זאת אין זו מלאכה, אלא יש כאן חובה מסוימת של הפועל לבעל בית מסויים.

במילים אחרות: "מלאכה בכח" קשורה לעצם המלאכה – החפצא, ואילו החובה, "לעבוד בכל

(41) אין לזה סתירה מהמבואר בלקו"ש חכ"ה ע' 58 (כג"ל הערה 25) בהטעם דשינה הרמב"ם בסוף הל' מילה מלשון צדיק שבמשנה להדגיש שהוא דבר הנגזע לא רק למשנה הצדיק. כי בהל' דיעות מדובר (בצדיק חכם חסיד) בדיעות ומדות הנוגעות ליחס בין אדם לחבירו, ועד"ז הוא בגדוד"ד, ואין זה שייך (כ"ס) להמדובר בהל' מילה מצוה שבין אדם למקום שבוה אפ"ל שהכוונה לצדיק ממש (ועד"ל הלשון "צדיק" "צדיקים" בהל' תשובה פ"ו הי"ד. פ"ו הי"ד. פ"ח הי"א וב'). ובפרט דבא לומר החומרא דמצות מילה. כמה חמורה מילה שלא נתלה כו' עברו אפילו שעה אחת כו", אין מקום לכתוב ל' צדיק כי אפשר לבעל דין לחלוק שרק לצדיק בפשוטו לא נתלה אפילו שעה אחת (ולא למי שהנהגה שלו ישרה, או צדיק בדינו ככרפ"ג דהל' תשובה שם).

לזכות

כ"ק אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח

ויהי ר' שעי' קיום הוראת

כ"ק אדמו"ר מלך המשיח (בשיחת ב' ניסן ה'תשמ"ח)

להכריז יחי, יקויים הבטחתו הק',

שההכרזה תפעל ביאת דוד מלכא משיחא'

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

כחו" קשורה לגברא – שהפועל עצמו קנוי⁴² לבעל הבית⁴³.

לעומת זאת, לפי אדמו"ר הזקן, אין כאן שתי הלכות נפרדות – מלאכה סתם ומלאכה בכל כחו – אלא זוהי מלאכה אחת. אין אלו שתי מהויות שונות, אלא הכל קשור למלאכת בעל הבית⁴⁴.

ולכן מביא אדמו"ר הזקן את הדינים, „אין הפועל רשאי...“ כהמשך להקדמה „וכדרך שבעל הבית מוזהר... כך העני מוזהר שלא יטבל מלאכת בעל הבית... חייב לדקדק על עצמו בזמן... וכן חייב לעבוד בכל כחו... לפיכך אין הפועל רשאי...“.

ז. הדיוקים בלשון אדמו"ר הזקן

לפי האמור לעיל ניתן לבאר מספר הבדלים קלים בדברי אדמו"ר הזקן לעומת דברי הרמב"ם, אמנם, לכאורה אלה הם שינויים קלים, אך ידוע

42) ראה ריטב"א ב"מ (ו, א וברפ"ו שם). ועוד. וכ"ה דעת הרמב"ם (הל' מכירה פ"ג הט"ו – ראה בכ"ז מחנה אפרים הל' שכירות פועלים ס"א ב' וס"ו) וע"ש סו"ס, דהרמב"ם הג"ל נראה דכל פועל גופו קנוי – לא רק כאשר נשכר לבע"ב (לכל מלאכה). 43) ואולי י"ל, דבהלכה ז מדובר אפי' כאשר לא יחסר בנוף המלאכה (לבע"ה) כשלא ידקדק בזמן ולא יעבוד בכל כחו [ולחגמא – פועל בעל כח גדול, שגם אם לא יעבוד בכל כחו (או לא ידקדק בזמנו) יוכל להשתלם המלאכה הקצובה ליום זה. וכונ"ב] – ומ"מ חייב לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו מחמת התחייבות הפועל לבע"ה שגופו קנוי לו.

רעפ"ז מתורץ ג"כ: (א) לפה הווקק לרא' שאין לגמול מעט בכאן ומעט בכאן" מאה ש. הקפידו על ברכה רביעית כו" – דלכאורה ה"ז גזילה (ב) ההקדמה „בדרך שמוחר בע"ב שלא יגול שכר עני ולא יעכבו כ"י העני כו" – למאי נפק"מ? – כי הדיוק בזה הוא (לא רק ש.לא יגול כו"י, כ"א גם), ולא יעכבו"י, שאין בזה גזל (שהרי משלמו אח"כ) ומ"מ ה"ז (כעין) גזל העני מפני שהוא משועבד אליו לשלמו תיכף (ו, וכך העני" – גופו קנוי לבע"ה) לדקדק בזמנו ולעבוד בכל כחו גם כשאין הפסד לבע"ה).

44) היינו, דלרמב"ם – רק החיוב דלעבוד בכל כחו הוא, לפי שפועל גופו קנוי, ולאה"ז – גם העבודה בכל כחו לפי שגופו קנוי

הדיוק המרבי שבלשון הזהב של אדמו"ר הזקן, ובמיוחד כיון שהוא משנה כאן מלשון הרמב"ם, ולפיכך, יש לומר בכל זאת, שיש כאן הבדל גם במשמעות:

(א) בסיום ההלכה הראשונה, כאשר מסביר הרמב"ם את הטעם של ההלכות „אין הפועל רשאי לעשות מלאכתו בלילה... מרע"ב ומסגף עצמו...“ – הוא אומר: „מפני גזל מלאכתו של בעל הבית⁴⁵ – שהרי תשש כחו ותחלש דעתו ולא יעשה מלאכה בכח“. אך אדמו"ר הזקן משנה: (א) הוא משמיט את המילים „מפני גזל מלאכתו של בעל הבית⁴⁶“. (ב) במקום „ולא יעשה“ הוא אומר „ולא יוכל לעשות“. (ג) במקום „מלאכה“ מוסיף אדמו"ר הזקן ואומר „מלאכת בעל הבית⁴⁷“.

ולפי האמור לעיל יש לומר: לפי הרמב"ם הפגם הוא ב, ולא יעשה מלאכה בכח" – עצם המהות של „מלאכה“ אינה מושלמת. ולכן מיד כאשר נמצא האדם במצב שבו „ולא יעשה מלאכה בכח" הרי זה „גזל מלאכתו של בעל הבית“, כי אין הוא ראוי להיות פועל – מלאכתו אינה מלאכה.

ואילו לפי אדמו"ר הזקן הפגם הוא – „ולא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח“, בהתאם להתחייבותו לבעל הבית. יוצא מכך, שהאיסור „לעשות מלאכה בלילה...“ וכדומה, אינו נחשב כגזל מלאכתו של בעל הבית, אלא הוא גורם ל, ולא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח" – ולאחר מכן, כשיעשה „מלאכת בעל הבית“, לא תוכל המלאכה להתבצע כראוי.

45) וכ"ה בתוספתא שם. ובירושלמי שם „מפני שהוא ממעט מלאכתו של בע"ה". ובטורש"ע (ולבוש) שם (ס"ט) „מפני ביטול מלאכתו של בע"ה". 46) וגם בתחילת הסעף כותב „שלא יבטל מלאכת בע"ה", ומשנה מלשון הרמב"ם שם ש.לא יגול מלאכת בע"ה". אבל להעיר, שגם שבור שם, אף שמקדים „כתב הרמב"ם, כ' „שלא יבטל כו"י“.

47) ועד"ז הוא בטורש"ע (ולבוש) שם: „שהרי מחליש כחו שלא יוכל לעשות מלאכת בע"ה בכח“.

48) ואולי יש לומר, שזהו גם טעם השינוי בטורש"ע אה"ז. שהרי מחליש כחו" (כבטורש"ע שם), וברמב"ם שהרי תשש כחו ותחלש דעתו:

הרמב"ם, דס"ל דהוי דין ואיסור בפ"ע, מדגיש בלשונו (לא פעולת האדם, כ"א) הנפגע כבר אז – „שהרי תשש כחו ותחלש דעתו“, שלכן כשיעשה פעולות אלו אינו בגדר פועל העובד ובמילא הרי"ז בגדר „גזל מלאכתו של בע"ה": גם לפני זמן המלאכה בפועל;

משא"כ אה"ז, דס"ל שאינו איסור בפ"ע (כ"א רק מטובב מהחוב „לעבוד בכל כחו“) וכשיעשה מלאכה בלילה כו"י הוא רק גרם כו" – מדגיש פעולת האדם: שהרי מחליש כחו וגורם שלא יוכל לעשות מלאכת בע"ה בכח.

(ב) בהוכחה מיעקב אומר הרמב"ם: „לפיכך נטל שכר זאת“, אך אדמו"ר הזקן אומר: „לפיכך נטל שכרו“⁴⁹.

– כי לפי הרמב"ם, השכר הניתן לעובד בכל כחו הוא ענין נוסף לשכר על עצם המלאכה לבעל הבית. אמנם, השכר קשור למלאכה עצמה, כדלעיל, אך הוא נוסף על עצם המלאכה. ולכן מדייק הרמב"ם ואומר „לפיכך נטל שכר זאת“ – את השכר המיוחד לעבודה בכל כחו.

לעומת זאת מדגיש אדמו"ר הזקן „לפיכך נטל שכרו“ – כי לשיטתו אין אלה שני דברים נפרדים, עבודה רגילה ועבודה בכל כחו, אלא העבודה בכל כחו היא ענין אחד עם המלאכה עצמה עבור בעל הבית, ולכן נכלל השכר על העבודה בכל כחו בשכר עבודתו הכללי – „נטל שכרו“.

ח. מלאכת בעל הבית – דוקא בעולם הזה

ההוראה הנלמדת מכך לעבודת האדם, שהרי ישראל הם פועלים, שצריכים לבצע מלאכה עבור בעל הבית, זה הקדוש ברוך הוא⁵⁰:

החובה לעבוד בכל כחו נלמדת דוקא מעבודת יעקב בבית לבן הארמי בחרן, משום שהמלאכה שיהודי צריך לבצע עבור הקדוש ברוך הוא, בכל כחו, דומה לעבודת יעקב בבית לבן.

כידוע⁵¹, עבודת יעקב בבית לבן לא היתה בארבע אמות של בית המדרש של שם ועבר, ואפילו לא כעבודתו בארץ ישראל בבית אביו יצחק, שאו היתה כל עבודתו בעולם הקדושה – אלא עבודתו שם היתה בחרן – חרון אף של מקום בעולם⁵², להפוך את העולם לדירה לה' יתברך.

דומה לכך עבודתו של כל יהודי כפועל של הקדוש ברוך הוא:

עבודתה של הנשמה את ה' בהיותה עדיין בעולמות עליונים, לפני ירידתה למטה לעולם הזה וכניסתה לגוף, כאשר היא עדיין במצב של עמדת

49) בטור. נטל שכר בעוה"ז על כ"י, ובטורש"ע. נטל שכרו בעוה"ז – ובשינויים בהשמטת „אף“. ובלבוש „וכה ונטל שכרו בעוה"ז ובעוה"ב“.

50) כמאמר המשנה – אבות פ"ב מ"ז. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ז (ע' 413 ואילך) כמה פרטים בעבודת בני"י ושכר פעולתם שהן כדוגמת פועל. וראה גם לקו"ש חכ"ש ע' 138 ואילך. חל"ה ע' 132 ואילך.

51) כמבואר ברדושי חסידות בפרשתנו עה"פ יוצא יעקב מבאר שבע ילך חרנה.

52) רש"י ס"פ נח.

לפני⁵³ – היא עבודה נעלית ביותר, הן בשכל, הבנה אלוקית, והן במדות, אהבת ה' ויראת ה' – אך זוהי עבודתה שלה בלבד.

דוקא כאשר יורדת הנשמה לעולם הזה הגשמי, וגם שם אין האדם שרוי תמיד בארבע אמות של תורה ותפלה, אלא הוא עוסק בעבודת הבריורים לעשות מן התחתון „שאין תחתון למטה הימנו“⁵⁴ – דירה לה' יתברך – דוקא כאן הוא פועל של הקדוש ברוך הוא, זוהי מלאכתו של בעל הבית⁵⁵.

ט. עשיית דירה לו יתברך – בכל כחו

ואת זאת לומדים מיעקב, שמלאכה זו חייבת להיעשות „בכל כחו“:

לא זו בלבד ש,חייב לדקדק על עצמו בזמן“

– כי אילו „יבטל מעט בכאן ומעט בכאן“: מתוך חישוב שניתן להניח הצדה מעט את מלאכת בעל הבית ולעסוק בינתיים בענינים הקשורים לשלמות האישיות („ימלא כריסו...“ כדי שיבין יותר בתורה וכדומה) – הרי התוצאה היא, ש,ומוציא כל היום – את כל „היום לעשותם“ – במרמה,

אלא יותר מכך – „חייב לעבוד בכל כחו“⁵⁶, בכל כוחות הנפש⁵⁶:

יהודי עלול לחשוב, שכאשר הוא שקוע בארבע

53) מלכים א י"ז, א. י"ח, טו. מ"ב, ג. י"ד. ה. טו. וחי"א רלב, ג. ח"ג סח, רע"ב. ולהעיר שבבבארי דא"ח (ותו"א ס"פ וי"ב ול, סע"א). שרש מצות התפלה פמ"ב (קמ, א). אה"ת בראשית תתרמה, ב. (וע"ה) חובב הכהן. חי ה' אשר עמדתו לפניו" (כבוד חי"א וחי"ג שם), והוא הכתוב דמ"ב ה הנאמר באלישע. אבל בלקו"ת חקת (סד, ד) „כמ"ש אליהו חי ה' אשר עמדתו לפניו" (ועד"ז הוא בד"ה קדושים תקס"ב (דמ"צ קנג, ב). מאמרי אה"ז (פרשיות ח"ב ס"ע תרפו. תקס"ה ח"ב ע' תשעו). סידור רסג, ב. סה"מ תרנ"ז ע' קעז. (עוד) ובסה"מ הש"ת ע' 13: דוחו שאמר אליהו חי ה' אלקי ישראל אשר עמדתו לפניו (ראה הערה שם) – ועד"ז בסה"מ תש"ח ע' 211 (וראה שם ע' 210). תש"ס ע' 7 ו' 185.

בכ"מ מהג"ל הכוונה להנשמה למעלה בכלל, ובכ"מ מדובר במדרי' דנשמת אליהו (בפרט) למעלה (בכסה"מ פרשיות, סידור שם, סה"מ תרנ"ז ועוד). ובכנה"ל מה פ"י ב,עומדים" (למעלה). ואכ"מ.

54) תניא פל"ז. 55) ראה לקו"ש [המתורגם] חט"ז ע' 262 ואילך. ע' 272 ואילך. וש"נ. ובכ"מ*.

56) עיין לקו"ת חוקת סה, ד ושי"נ. 56*) וראה צוואת הריב"ש בתחלתו ס"ג (כש"ס ס"כ. א"ת לה"פ סו, א): האדם צריך לעבוד הש"ת בכל כחו שהכל צורך גבוה מפני שהש"ת רוצה שיעבדו אותו בכל האפנים.

* וראה לקו"ש ח"ב ע' 56 ואילך. שעד"ז הוא החילוק בין שכר ושליח ע"ש.